

VAD SPÄNNANDE ATT DET BLEV SÅ KNASIGT

Det handlar inte om att göra rätt eller fel utan om att fråga sig varför man gör som man gör. Och att låta misstagen bli en grund för diskussioner med eleverna.

TEXT *Christina Thors* BILD *Sandra Qvist*

Minna Lundberg och Victor Nilsson (i mitten) hänger med kompisarna Christina Eckerrot, piano, och Patrik Thörnlund i ett av skolans pianorum.

DÖRREN SLÄNGS UPP och inifrån aulan hörs applåder och jubelrop. Ungdomarna börjar strömma ut i korridorerna.

– Har ni haft en föreställning, undrar läraren som precis går förbi.

– Nej, vi har haft en föreläsning, förklarar en av eleverna.

En trappa upp leder en förförisk melodislinga stegen mot skolans öppna samlingspunkt där trummor, bas, saxofon, gitarr och sång möts i jazzigt vemod. Musiker och sångare liksom den entusiastiska publiken är elever på Rytmus musikergymnasiet i Stockholm.

Det sjuder av liv och rörelse i korridorer och klassrum. Skolans rektor pratar om att bland de drygt 400 eleverna finns alla musikstilar, från hårdrock till pop. En av eleverna beskriver det som att ”här finns största punkrockaren och datanördmänniskan – och allt däremellan”.

Det är en mångfald personligheter som ska klara av att arbeta tillsammans. Man kan se skolan som en smältdegel – eller kanske snarare som en kokande gryta. Det är i alla fall den bild som dyker upp när lärarna Lotta Björkman och Pia Kangas beskriver den verksamhet de arbetar så intensivt med och som de förra året fick Natur & Kulturs lärarpris för.

– Det här är något som ska puttra överallt. Putter, putter i alla små vardagliga möten och samtal.

– Det är små, små saker det handlar om, säger Lotta Björkman. För det handlar ju inte om en metod, utan om att ...

... byta glasögon, fyller Pia Kangas i.

Sedan 2006 arbetar de med att i praktiken utveckla den normkritiska pedagogiken. De beskriver det som att det handlar om en ”varför-säger-vi-så-pedagogik” snarare än en ”så-får-vi-inte-säga-pedagogik”. Genom att på olika sätt göra normerna tydliga blir

det också synligt var gränserna går för dessa och därmed blir det möjligt att förstå varför trakasserier uppstår.

– Det handlar om att synliggöra maktstrukturer snarare än om att bara gå på det någon säger och förbjuda ord, säger Pia Kangas som är lärare i svenska och historia.

Lotta Björkman, lärare i drama och samhällskunskap, beskriver hur deras arbetssätt skiljer sig från toleranspedagogiken som går ut på att tolerera dem som är avvikare från normen.

– Då läggs fokus på avvikaren och det blir inte synligt vilken makt man faktiskt uttrycker när man säger att den personen är okej, säger hon. Det är också svårt att skapa förståelse för varför trakasserier och grupperingar uppstår.

Den normkritiska pedagogiken handlar om förhållningssätt och perspektiv.

– Som lärare måste jag ifrågasätta normerna i min egen undervisning, säger Pia Kangas. Vad är det för historia jag undervisar om? Vems historia? Vad är normen i historieskrivningen? Om man som lärare säger att man har historia och lägger till att ”nu har vi lite kvinnohistoria”, vad säger det?

PIA KANGAS OCH LOTTA Björkman vill få eleverna att förstå vad det är för normer vi lever i och hur de speglar vår syn på kunskap, hur begränsande det är att bara nöja sig med sin egen bild. Så arbetar de nästan hela tiden i sin undervisning och det gör de flesta lärarna på skolan. Visst är det Pia Kangas och Lotta Björkman som har dragit i gång arbetet med den normkritiska pedagogiken, men för den här typen av frågor fanns ett intresse redan från början i lärarkåren som gärna ”sitter och diskuterar könsmaktsordningen vid lunchbordet”.

– Vi sätter namn på det och benämner det som normkritik, säger de.

De håller i fortbildningen för alla

lärare på skolan och tycker att man har landat i att alla förstår idén. Nu gäller det att gå vidare, få i gång samtalen ”puttrandes mellan alla i de vardagliga mötena”. Alla behöver inte jobba med normkunskap i alla ämnen, då skulle nog eleverna slå bakut, tror de. Men det ska droppa ner lite överallt, hela tiden. Långsamt ska det ske en förändring som genomsyrar all verksamhet på skolan.

HELT LÄTT ÄR DET inte. Pia Kangas berättar hur tvåorna förra året skulle läsa icke-europeisk litteratur. Då kom hon på att hon nästan inte kan någonting om den typen av litteratur – fast som hon är i sin norm som vit, heterosexuell, medelklass, lärare och kulturkristen. Hon var tvungen att ge eleverna en lista med litteratur som hon inte hade läst själv.

– Dessutom gjorde jag misstaget att göra det till någonting annorlunda i stället för att integrera det i den vanliga undervisningen!

Det fanns bara en sak att göra. Hon talade om för eleverna att hon precis hade gjort det som de hade pratat om att man inte ska göra, det vill säga särskilja och göra annorlunda – i all välmening.

– Men ibland måste man också synliggöra mönster och förtryck, funderar hon. Det kan vara lite knepigt att förhålla sig till hur man ska göra.

Lotta Björkman nickar inkännande.

– Vi i lärarkåren tar gärna fram stora piskan och börjar straffa oss när vi gör misstag, men då kan man lika gärna strunta i det här. Det kommer bara att bli jobbigt om man tror att normkritisk pedagogik innebär att man måste läsa in sig på allt, kunna allt och aldrig någonsin säga fel pronomen till någon.

I stället menar hon att man ska säga: ”Vad spännande att det blev så knasigt” och hela tiden ha en dialog med eleverna.

– Att ”misslyckas” är nästan en förutsättning för att det här arbetet ska

Den normkritiska pedagogiken ska puttra överallt, i alla små vardagliga möten och samtal.

Pia Kangas och Lotta Björkman är lärare på Rytmus musikergymnasiet.

fungera, säger hon. Normkritisk pedagogik måste ske tillsammans med eleverna och inte inför dem. Det är bara med hjälp av eleverna som jag kan inse när jag själv gör en massa knasiga saker, som jag ju gör hela tiden! Att tro att normkritisk pedagogik är något jag lär mig och sen gör perfekt – det kommer aldrig att hända! Det här arbetet tar aldrig slut, aldrig.

Och så berättar hon historien om hur hon förra veckan tillsammans med en dramapedagogstudent skulle spela upp hela teaterhistorien i ett enda svep för eleverna, från det antika grekiska dramat och framåt.

– Åtta såna lektioner gjorde vi. På

sista lektionen så står jag här och är en bonde från medeltiden – och så inser jag: Men jag har bara spelat män! Hela tiden!

Med två undantag. Molières fru Madeleine – ”och henne spelade jag som ett våp!” Och praktikanten spelade en skådespelare under romantiken då de hade ett överdrivet skådespeleri: ”Åh, jag är så *känslösam!*”

Pia Kangas fnissar och tröstar med att kvinnorna ju inte fick spela teater fram till ...

Men Lotta Björkman låter sig inte tröstas utan avbryter.

– Det är vad eleverna sa också. Men samtidigt, den här bonden kunde ha

varit en kvinna, Madeleine hade kunnat vara annorlunda och i Commedia dell’Arte finns Colombine som jag hade kunnat spela – men det gjorde jag inte.

Pia Kangas skjuter in:

– Det som är så intressant är att Lotta kommer på det. Nästa gång kommer hon inte att göra så.

Lotta Björkman tog upp detta med eleverna och det blev en diskussion om hur lätt det är att fastna i den egna normen.

Samtalet kommer ofta tillbaka till hur viktigt det är att tillåta sig att misslyckas eftersom det är misslyckandena som ger de givande diskussionerna med eleverna.

– Hur ska man kunna vara lärare, om man hela tiden måste ha prestige, frågar Pia Kangas. Göra fel, men inte kunna erkänna det? Då blir man inte trovärdig hos eleverna. Vi är proffs på det vi gör, men det betyder inte att vi inte gör fel.

– Det är bara då vi får syn på saker

och ting, lägger Lotta Björkman till. Eller fel (hon smakar på ordet), snarare varför gjorde jag så här? Vi pratar inte om rätt eller fel för då hamnar man i vad som är facit och hur man ska göra. Då får vi prestationsångest och panik! Vad tycker eleverna?

– Jag tror att målet i all undervis-

ning, och särskilt i Lottas och Pias, är att vi ska tänka kritiskt i alla situationer och kunna se saker från olika perspektiv. Vi ska inte bara bli matade och svälja, säger Katja Wester som går i trean. Sen har man haft ren tur att man har hamnat på en skola som jobbar på det sättet!

Victor Nilsson, år 2, tycker att man som elev på skolan är väldigt involverad i det normkritiska tänkandet.

Minna Lundberg som också går i tvåan, påpekar att det normkritiska tänkandet inte ligger som en separat del, utan utgör en naturlig del av undervisningen hos alla lärare.

– Och det är ingen som står och säger: Du måste acceptera alla, du måste känna så här, säger hon. Det är att man ska få en medvetenhet för att alla människor har olika uttrycksätt och att man inte ska vara så inrutad på sitt eget så att man inte förstår andras.

Elias Jungqvist, år 1, har haft sin första termin med normkritisk pedagogik.

– Vi har fått göra forumteater och då såg man hur mycket som passerar utan

RYTMUS MUSIKERGYMNASIET

Finns i Stockholm, Norrköping och Malmö. Det är en del av det börsnoterade utbildningsföretaget AcadeMedia, som har över hundra skolor: förskolor, grundskolor, gymnasieskolor och vuxenutbildning.

RYTMUS I STOCKHOLM

Har 450 elever som läser på estetiska programmet/musik med inriktningarna instrument/sång, musikproduktion och singer/songwriter. Många av skolans lärare är yrkesverksamma musiker.

NATUR & KULTURS LÄRARPRIS

Instiftades 1997 och delas ut till lärare som genom goda exempel inspirerar andra. Temat för 2009 var "Finns det gränser för vad man får säga?" Priset delades ut till Lotta Björkman och Pia Kangas på Rytmus musikergymnasiet i Stockholm för deras normkritiska pedagogik.

Albin Hillborg övar inför trumlektionen.

att man tänker på det och som faktiskt är helt idiotiskt!

Den första kontakten med den normkritiska pedagogiken får ettorna på hösten, på Lotta Björkmans dramalektioner. Man pratar om normer och hur de fungerar med hjälp av forumteater, rollspel och värderingsövningar. En övning som alltid återkommer är att skriva lappar med egenskaper för killar och för tjejer.

– Och då brukar jag ta den här lappen som säger ”rosa” och ”känslig” från tjejringen och lägga den i killringen, berättar Lotta Björkman. Och så frågar jag: Vad händer nu? Bög? Jaha, vad spännande, varför då?

SÅ ÄR DISKUSSIONEN I full gång. Sedan är tanken att den ska hållas vid liv, jämt och överallt, under resten av gymnasietiden. I möten, på lektioner, i förhållande till läroböcker och undervisningsstoff, ”som ett raster över all undervisning” ska den normkritiska diskussionen finnas.

Pia Kangas berättar att eleverna kan säga att ”nu gungar det”.

– Det handlar om att de har en viss bild av världen och när man börjar rycka lite i den världsbilden så kan det bli lite läskigt. För en del elever kan det ta ett tag innan de kommer ur krisen.

Vid det här laget har de lärt sig att försöka göra normkritiken så pass ”harmlös” att eleverna inte ska behöva krisa. Lärarna har blivit tydligare med att de inte ska behöva göra upp med hela sin bakgrund och sina närstående, utan bara lära sig att se stukturerna. Ibland kan det bli diskussioner av typen: ”Men ska inte jag som tjej få ha rosa?”

– Då säger vi att visst får du det, säger Pia Kangas. Annars blir det lätt så att normbrytandet blir en ny norm, att man måste vara lesbisk och vegan för att passa in.

– Normer kommer alltid att finnas,

säger Lotta Björkman. Det intressanta är att få syn på dem och se hur de påverkar mitt agerande och mitt handlingsutrymme.

THOMAS KARLSSON, SKOLANS REKTOR sedan ett år tillbaka, stöttar Lotta Björkmans och Pia Kangas arbete med den normkritiska pedagogiken till hundra procent.

– Ja, det var ett av skälen till att jag sökte det här jobbet!

Men han tycker att man måste vara väldigt noga med att förklara vad det innebär, ”för annars tror folk att vi är helt normlösa och så är det absolut inte”. Normer behövs i samhället.

– Som jag ser det handlar det inte om att göra om någon, utan om att hitta strukturerna och normerna som förminskar människor, säger han. Man ska hitta vad man står för och vad man tycker. Det handlar om frihet och att utnyttja den potential som vi alla har inom oss.

Thomas Karlsson vill aktivt visa att det är okej att vara som man är och att skolan är en arbetsplats för alla. Han reflekterar mycket över varför han gör det han gör, vid personalrekryteringar, lönesättning och i sitt språkbruk. Han ser till att resurser för det normkritiska arbetssättet avsätts i form av tid och pengar. Konkret innebär det en gemensam utbildningsdag för alla lärare, studiedagar, inköp av referenslitteratur och böcker till arbetslagens studiecirkel, handledning för lärare och ämneslag.

– Vi har gått från att ha varit en del av personalen som har jobbat med detta till att bli alla. Nu är det dags att gå vidare och sätta upp nya mål, säger han.

Han pratar om förändringar i första ordningen – några temadagar, ändringar på ytan med enbart nya etiketter på saker ting. Så vill han inte ha det. Nu gäller det att hålla fast vid arbetssättet, jobba kontinuerligt med att få in det i alla kurserna.

– Det kommer att hålla på under

lång tid, för det här är ingenting som man gör enkelt, säger han.

Nej, enkelt tycker ingen att det är. Men det väcker funderingar och tankar, inte minst hos eleverna.

– Det är väl det som egentligen är det främsta målet, säger Katja Wester. Att vi ska kunna se saker kritiskt och diskutera saker tillsammans aktivt så att vi kan föra det vidare i vår generation.

Hon tycker att flera lärare i Sverige borde inspireras av och lära sig mer om den här sortens undervisning, som borde vara med redan från lågstadiet.

– Jag tänkte just säga det, säger Minna Lundberg. Eller kanske ännu tidigare. Man borde alltid undervisa så här. □

Christina Thors är journalist på Pedagogiska magasinet. christina.thors@lararforbundet.se

AJABAJA-spelet

Spelet för värdegrundsarbete i förskola och skola.

**lustfyllt
spännande
tankeväckande
utvecklande**
genom
**det goda samtalet
många aktiviteter
detaljrikedom
oväntade samband**

info/kontakt
www.ajabajaspelet.se
ajabajaspelet@gnc.se